

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ІНДОСОВАНИХ ТА ВРАХОВАНИХ У БАНКУ ВЕКСЕЛІВ

Русин Н.П.

У даній статті розкрито суть індосаменту та відображення операцій з індосування векселів на рахунках бухгалтерського обліку. У статті також дано визначення дисконту, дисконтування векселів, розкрито економічну суть операцій з врахування векселя. На прикладі конкретного підприємства відображені на рахунках бухгалтерського обліку операції з індосування та дисконтування векселів.

Кількість бібліографічних посилань – 12; мова – українська.

Ключові слова: вексель, векселеспроможність, індосамент, індосування, дисконт, дисконтування, врахування.

ВСТУП

Суттєву роль у формуванні демократизму в економіці та кредитно-розрахункових операціях має відіграти впровадження великомасштабного вексельного обігу в сучасне життя України. Для нерентабельних підприємств-боржників вексель здатний стати дієвою формою їхньої реструктуризації та наступного перетворення фінансової відповідальності у майнову. Вексель значно прискорює кредитно-розрахункові та грошові операції, що створює для економіки такі важливі переваги, як зменшення потреб у нарощуванні грошової маси і прискорення кругообігу фондів. Взаємовідносини між постачальником і покупцем вексель підносить на якісно вищий рівень.

Він упорядковує і стабілізує міжгосподарські виробничо-збутові зв'язки, надає достатні гарантії вчасності й повноти отримання платежу за фактично відвантаженою продукцією.

Вексель - це один із різновидів цінних паперів, який здатний необмежено нагромаджуватися в учасників вексельного обігу та вільно обертатися на фондовому ринку, маючи високу ліквідність, рівень якої наближається до грошей.

У сучасній ринковій економіці вексель відіграє помітну роль у господарській практиці та у діяльності комерційних банків.

Під врахуванням векселя законодавство розуміє кредитну операцію, що полягає у придбанні векселя виключно банком до настання строку платежу за ним у векселедержателя за кошти з дисконтом (п. 2гл. 2 розд. 1. Положення

про операції банків з векселями, затвердженого постановою правління МБУ від 28.05.99р. №258).

Не дивлячись на ігнорування загально-визнаних норм і правил вексельного обігу в Україні, на численні спроби використання переважно адміністративних методів впливу на господарську діяльність підприємств, вексель поступово повертається в сучасне життя України. Адже світовий досвід вексельної справи створив досконалу нормативно-правову базу і багатовікові і морально-етичні традиції прав і зобов'язань її учасників. Все більше наукових досліджень в останні роки присвячено питанням вексельного обігу та обліку векселів.

Питанням сучасного вексельного обігу в Україні присвячені наукові праці доктора економічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України А.М. Мороза [10], а також наукові праці економістів А.Демківського [6], Ю.Лисенкова [8], В. Малюка [9] та ін.

В журналі «Бухгалтерія» надруковано серію статей У. Губіної «Вексельний» бухгалтерський облік. Змістовними є дослідження М.Стрельникова у науковій статті «Здійснення розрахунків за векселями за участю банку».

Метою даного дослідження є розкриття суті та значення індосаменту векселів, відображення операцій з індосування векселів на рахунках бухгалтерського обліку. У статті розкрито також економічний зміст дисконтування векселів, а також відображення операцій з врахування векселів в банку на рахунках бухгалтерського обліку. На конкретному прикладі вказано відображення операцій по передачі векселя за індосаментом, а також врахування векселя ТОВ «Кондитерська фабрика «АВК» в банку на рахунках бухгалтерського обліку.

Методологічною основою для написання статті послужили: Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 5.04.2001 року №2374 - III, Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18.06.1991 року №1201 – III, Постанова Верховної Ради України «Про застосування векселів в господарському обороті України» від 17.06.1992 року №2470 – XII, Лист Міністерства фінансів України «Про бухгалтерський облік вексельного обігу» від 12.08.1992 року №18 – 4116 (з наступними змінами і доповненнями), Лист Національного банку України «Про порядок здійснення банками операцій з векселями» від 25.02.1993 року №22001 / 85 (з наступними змінами і доповненнями) та ін. У процесі написання статті були використані абстрактно-логічні прийоми, прийом порівняння, графічний спосіб, а також прийоми моделювання господарської діяльності підприємства.

Стаття складається з вступу, двох розділів, висновків.

У першому розділі розкрито питання операцій з індосування векселів та їх відображення в бухгалтерському обліку. Другий розділ розкриває питання відображення в бухгалтерському обліку дисконтних операцій.

1 ОПЕРАЦІЇ З ІНДОСУВАННЯ ВЕКСЕЛІВ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

У країнах з розвинутою ринковою економікою вексель здатний багаторазово передаватися від власника до наступної особи шляхом індосування. Особливістю індосування є те, що з одного боку, за допомогою індосаменту права за векселем передаються від попереднього векселетримача до наступного, а з іншого – той, хто переуступив свої права наступникові, бере на себе слідом за векселедавцем вексельне зобов'язання. Така властивість індосування посилює привабливість багатократно індосованого векселя як надійного виду цінного паперу, що має підвищену обігдатність, легко приймається в оплату боргу, широко використовується як застава, може погашати інші боргові зобов'язання та мати високу курсову вартість на ринку.

Кожний вексель (за винятком тих, що містять застереження “не за наказом”) можна передати іншій особі за допомогою індосаменту. Це одна з основних властивостей векселя.

Індосат, тобто той, хто стає власником векселя, одержує самостійне право вимоги за векселем: йому як векселетримачу належать усі права, які випливають із векселя, незалежно від прав посередника.

Факт вручення векселя з передавальним написом означає, що індосат реально набув право власності на вексель і може відповідно розпоряджатися ним, а саме:

- утримувати до терміну настання платежу;
- зробити новий індосамент задля розрахунку з іншим учасником вексельного обігу, передати у заставу, на інкасо чи за іншим дорученням. При цьому передавальний напис до вручення векселя тримачеві вважається відзивним і може бути анульований.

Однією з найпоширеніших помилок при передачі векселя за індосаментом, на нашу думку, є те, що не враховується така обставина: філія або структурний підрозділ не може бути суб'єктом правовідносин, а діє за дорученням, виданим керівнику філії від імені юридичної особи. Оскільки структурний підрозділ юридичної особи сам не є юридичною особою, індосамент, зроблений на філію (структурний підрозділ) юридичної особи, вважається неправильно оформленим (недійсним).

Якщо вексель індосується філією від імені юридичної особи, необхідно, щоб керівник філії мав доручення на здійснення такої операції від імені юридичної особи. Більш того, щоб індосамент був оформлений правильно, в ньому має бути зазначено, що підпис поставлений за дорученням.

У разі індосаменту векселя всі особи, які поставили на ньому свої підписи, стають солідарно зобов'язаними. Тому індосовані векселі, на нашу думку, доцільно враховувати поза балансом на рахунку 042 “Непередбачені зобов'язання”, оскільки необхідність та ймовірність у погашенні вексельного боргу на момент його індосування невідомі. Крім того, бувають ситуації, коли під час індосаменту кредитор приймає вексель не за номіналом, а з дисконтом (нижче за номінал) або з премією (вище за номінал). У таких випадках різницю між номіналом векселя та вартістю, за якою він передається, на нашу думку, слід відображати у складі фінансових витрат або доходів.

Дисконт за векселем відображається на рахунку 952 “Інші фінансові витрати, а премія – на рахунку 732 “Відсотки одержані”

Операції з передачі векселя за індосаментом за поставлений товар розглянемо на прикладі ТОВ “Кондитерська фабрика “АВК” м. Мукачево.

ТОВ “Кондитерська фабрика “АВК” м. Мукачево отримало від приватного підприємства “Мрія” м.Донецьк простий вексель за номінальною вартістю на суму 42340 грн. за поставлені товари, а потім передало його за іменним індосаментом ТОВ “Фалва” м. Мукачево за отриману сировину з дисконтом 37260 грн.

Відобразимо операції по передачі векселя за індосаментом ТОВ “Кондитерська фабрика “АВК” м. Мукачево.

Підставою для переходу векселя від одного утримувача до іншого є:

1. Договір купівлі-продажу товарів (робіт, послуг), за яким розраховуються векселем;
2. договір купівлі-продажу векселя;
3. договір міни, за яким вексель обмінюють на товар;

4. два зустрічних договори купівлі-продажу товарів і векселя, за яким проводять залік однорідних вимог.

Таблиця 1 Відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій по передачі векселя за індосаментом ТОВ «Кондитерська фабрика «АВК».

№п/п	Зміст операції	Дт	Кт	Сума, грн.
1	Отримано вексель від ПП «Мрія» м. Донецьк	341	361	42340
2	Отримано сировину від ТОВ «Фалва»	281	631	29808
3	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	641	631	7452
4	Передано вексель, отриманий від ПП «Мрія» м. Донецьк	631	341	37260
5	Відображено дисконт за переданим векселем	952	341	5080
6	Зобов'язання за переданим векселем відобразимо поза балансом	042	-	42340

2 ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ДИСКОНТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Провідною формою вексельного кредитування є достроковий, до настання терміну платежу, продаж векселя банкові, який позначається терміном “дисконт”, “облік” або “врахування”.

Дисконтування векселів полягає в тому, що банк, купуючи вексель, терміново сплачує його вартість пред'явникові за врахуванням певного процента від суми номіналу векселя, що називається обліковим процентом. Дисконтуючи вексель, банк здійснює операцію рефінансування, а сам отримує платіж лише з настанням указанного в термін платежу.

Економічною суттю операції з врахування векселя є дострокова грошова реалізація його власником банку і трансформація комерційного кредиту у банківський.

Сума дисконту, яка підлягає утриманню на користь банку розраховується на підставі облікової ставки врахування векселів. Ця сума зараховується банком в доход при покупці векселя.

Нарахування суми дисконту здійснюється за формулою:

$$C = \frac{K \times T \times \Pi}{360 \times 100} \quad (1)$$

де С – сума дисконту; К – номінальна сума векселя; Т – строк у днях від дня прийняття на облік до дня платежу; П – ставка врахування у вигляді річних процентів.

Ціну векселя для його тримача при цьому можна визначити, віднявши від номіналу суму дисконту.

З використанням дисконтного множника ця сама поточна вартість векселя визначається за формулою:

$$Ц = K (1 - TP / 360 \times 100) \quad (2)$$

де Ц – ціна, за якою обліковано вексель; К – номінальна сума векселя; Т – строк урахування від дня прийняття на облік до дня платежу; П – річна ставка врахування.

Для підприємства операція врахування векселя становить інтерес з таких причин:

1) врахування векселя дозволяє підприємству одержати гроші до настання строку платежу за векселем;

2) якщо врахування векселя буде відобразитися у податковому обліку як операція з одержання фінансового кредиту, то у підприємства з'являється можливість суттєво зменшити суму податку на прибуток, що сплачується до бюджету (що не може мати місця при звичайному продажу векселя).

Не кожен вексель банк має право приймати до врахування. Перед тим як підписувати з підприємством договір про облік, банк повинен впевнитися, що вексель є юридично дійсним та ймовірність оплати векселя у строк достатньо велика. З цією метою він зобов'язаний провести юридичну та фінансову експертизу векселів. На підставі проведеної експертизи буде прийняте рішення про те, чи можливо взагалі обліковувати даний вексель і наскільки це буде вигідно банку.

Після прийняття банком позитивного рішення про врахування всіх або окремих векселів встановлюється сума дисконту та інших утримань з клієнта і з клієнтом укладається договір про врахування. Договір про врахування може укладатися (п. 3 розд. 4 Положення № 258):

- на певний строк (генеральна угода про врахування);

- на облік певних векселів (окремий договір про врахування).

Векселі подають до обліку разом з реєстром векселів, складеним у двох примірниках. Як правило, векселі в реєстрах розташовуються у порядку настання строків платежу за ними, починаючи з найближчого.

Підприємство, що уклало договір врахування векселя з банком, повинно також пам'ятати про те, що банк має право запропонувати підприємству викупити або у двохтижневий строк замінити вексель іншим, благонадійним, у таких випадках:

- якщо одержана після врахування векселя інформація про платника виявиться несприятливою;

- якщо після прийняття векселів платник припинить платежі;

- якщо після врахування проти платника буде порушена справа про банкрутство.

Операцію з врахування векселя в банку розглянемо на прикладі ТОВ "Кондитерська фабрика "АВК" м. Мукачєво. ТОВ "Кондитерська фабрика "АВК" м. Мукачєво відвантажила товар ПП "Мрія" м. Донецьк на 38650 грн., у тому числі ПДВ і отримала від нього за іменним індосаментом простий безвідсотковий вексель, номінальна вартість векселя складає 40280 грн. Вартість, за якою вексель враховано в банку, склала 39240 грн.

Таблиця 2 Врахування векселя ТОВ "Кондитерська фабрика "АВК" м. Мукачєво в банку

№ п/п	Зміст запису	Кореспонденція рахунків		Сума грн.
		Дт	Кт	
1.	Отримано вексель від ПП "Мрія" м. Донецьк	341	361	38650
2.	Нараховано додатну різницю між номіналом векселя і розміром заборгованості	341	732	1630
3.	Вексель враховано в банку	377	341	39240
4.	Відображено розмір дисконту під час обліку векселя	952	341	1000
5.	Отримано кошти в банку	311	377	39240
6.	Фінансовий результат операції	733	791	590

Розглянемо також інші випадки, які на нашу думку можуть мати місце при врахування векселів на числових прикладах.

Наприклад, підприємство "Продавець" відвантажило товар підприємству "Покупець" на 40 тис. грн., у т.ч. ПДВ, і отримало від нього за

іменним індосаментом простий відсотковий вексель. Потім цей вексель враховано в банку.

Оскільки в банку вексель враховують з дисконтом, виділимо можливі варіанти такої операції:

Таблиця 3 Варіанти можливості врахування векселя в банку з дисконтом

Варіанти	Розмір заборгованості, (З)	Номінальна вартість векселя, (Н)	Вартість за якою вексель враховано в банку (Д)
$Z > H - D$	42000	40000	36000
$Z < H_1 - D_1$	42000	45000	40000
$Z = H_2 - D_2$	42000	38000	36000

Операції з врахування векселя в банку відобразяться в бухгалтерському обліку наступним чином у таблиці 4.

Куплені за грошові кошти векселі, на нашу думку, є цінними паперами, а значить, інвестиціями, а не борговими зобов'язаннями, що виникли внаслідок товарної операції. Отже, такі векселі повинні відобразитися не на "вексельних рахунках" 34 "Короткострокові векселі одержані" та 62 "Короткострокові векселі видані", а на рахунку 35 "Поточні фінансові інвестиції".

Щодо вибору субрахунку слід зазначити, що для придбаних векселів інших підприємств краще

вибрати субрахунок 352 "Інші поточні інвестиції", а не субрахунок 351 "Еквіваленти грошових коштів". Цей субрахунок призначений для обліку високоліквідних інвестицій, які можна в будь-який момент конвертувати без втрати або з незначною втратою вартості. Фактично, якщо вексель відповідає наведеним характеристикам, тобто практично в будь-який момент може бути проданий за номіналом, його можна відобразити на субрахунку 351. Цю операцію розглянемо на умовному прикладі.

Таблиця 4 Відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з врахування векселя банком

№ п/п	Зміст запису	Бухгалтерський облік		З>Н-Д	З<Н ₁ -Д ₁	З=Н ₂ -Д ₂
		Дт	Кт			
1	Отримано вексель від покупця	341	361	40000	42000	42000
2	Враховано різницю між номіналом векселя (Н) і розміром заборгованості (З):					
2.1	- додатна	341	732	-	3000	-
2.2	- від'ємна	38,944	3612	2000	-	-
3	Вексель враховано в банку	377	341	36000	40000	36000
4	Відображено розмір дисконту під час обліку векселя	952	341	4000	5000	2000
5	Отримано кошти від банку	311	377	36000	40000	36000
6	Фінансовий результат операцій	79	952	-6000	-2000	-6000

Наприклад, підприємство купило вексель номінальною вартістю 42000 грн. і потім облікувало його в банку з дисконтом 5040 грн. Відобразимо це мовою бухгалтерських проводок.

Таблиця 5 Відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з купівлі векселів за грошові кошти з наступним врахуванням їх у банку

№ п/п	Зміст запису	Кореспонденція рахунків		Сума грн.
		Дт	Кт	
Придбання векселя				
1.	Підписано акт приймання передачі векселя	352	685	42000
2.	Перераховано з поточного рахунку кошти за придбаний вексель	685	311	42000
Врахування векселя в банку				
3.	Передано банку вексель на підставі договору обміну, визнано доход	377	741	31920
4.	Списано собівартість реалізованого векселя	971	352	42000
5.	Одержано на поточний рахунок кошти за обліковий вексель	311	377	31920
6.	Визначено фінансовий результат від операції із врахування векселя	793	971	42000
		741	793	31920

Отже, в бухгалтерському обліку продаж векселя слід оцінювати як фінансову діяльність, оскільки у нас він перетворився на цінний папір, а не на розрахунковий документ. А тоді гроші від продажу векселя збільшать доходи від реалізації фінансових інвестицій (субрахунок 741), а його облікова вартість потрапить до собівартості реалізованих фінансових інвестицій (субрахунок 971).

ВИСНОВКИ

Непоследовність управлінських рішень в Україні та їх негативні наслідки вже переконали більшість членів нашого суспільства в неефективності половинчастих реформ. Проте ігнорування загальновизнаних норм і правил вексельного обігу в Україні триває. Відсутність знань, умінь і навичок демократичного функціонування економіки на основі вексельного кредиту і досі не дає змоги забезпечити надійність та своєчасність вексельних операцій. Вексельний ринок розглядається як сукупність двох ринків:

первинного і вторинного. Первинний ринок означає складання та передавання векселя до рук першого векселедержателя (першого ремітента) вторинний ринок утворюють операції наступного перепродажу векселів та їх індосування на користь нових власників.

В Україні вексельна справа перебуває в такій стадії формування, коли:

- первинний ринок ще слабо організований та має епізодичний характер, а вторинний не набув системності та належного розмаху;
- відсутня система дієвої перевірки надійності векседавця і належного забезпечення векселя;
- низькі інвестиційні якості векселів зумовлюють обмежену їх купівлю та використання в розрахунках.

Потреба в дисконті векселів виникає внаслідок того, що продавець продукції, ставши векселедержателем, через нерівномірність надходжень і видатків у процесі своєї діяльності досить часто відчуває нагальну необхідність більш

ліквідної форми капіталу, ніж вексель. Для розрахунків зі власними постачальниками чи банком він, не чекаючи настання терміну платежу за векселем, шукає таку організацію, яка б купила чуже зобов'язання. Чому ж тоді дисконтування векселів майже не застосовується комерційними банками України?

Для комерційного банку при врахуванні векселів підприємства-векселетримача є важливим:

- чи має даний векселетримач репутацію надійного, кредитоздатного, акуратного і точного платника, що здатний на випадок неплатежу своєчасно погасити отриманий під дисконт векселів кредит;
- яким є майновий стан підприємства (основний та оборотний капітал);
- чи законною є діяльність підприємства;
- яким є склад клієнтів даного векселетримача та якою є їх фінансово-розрахункова стабільність;
- чи не припиняв векселетримач своїх платежів і не отримувал протестів і т. д.

Однак, цих умов дотримуються далеко не всі підприємства. Слід відмітити також, що існує недовіра підприємств до новостворених в Україні комерційних банків. Отже, на нашу думку, проблеми вдосконалення практики впровадження

векселів в Україні слід вирішувати на основі комплексно скоординованих дій законодавчої та виконавчої влади, а також комерційних структур усіх форм власності.

У статті звернена увага на те, що куплені за грошові кошти векселі є цінними паперами, а значить інвестиціями, а не борговими зобов'язаннями, що виникли внаслідок товарної операції і тому повинні відображатися на рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції».

Для придбаних векселів інших підприємств краще вибрати субрахунок 352 «Інші поточні інвестиції».

Проблема дисконтування векселів в банку, а також відображення дисконтних операцій на рахунках бухгалтерського обліку є актуальною. На сьогодні існують також дві принципово різні точки зору щодо податкового обліку операцій із врахуванням векселів у банку, які потребують подальшого дослідження.

Вексельним операціям властиві певні особливості оподаткування. Разом з тим порядок податкового обліку операцій з векселями сьогодні до кінця не врегульовано. Особливості оподаткування операцій з векселями та їх відображення в податковому обліку в майбутньому буде відображено в наукових дослідженнях автора.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 року, №2374-III.
2. Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18.06.1991 року, №1201-XII (з наступними змінами та доповненнями).
3. Василенко А. Викип власного векселя: як вести бухгалтерський облік// Все про бухгалтерський облік – 2003 - №75.
4. Владко І. Податковий та бухгалтерський облік векселів // Бухгалтерія – 2004 - №67.
5. Губіна І. «Вексельний» бухгалтерський облік – 2001, -№43,46,48,49.
6. Демківський А. Вексельна справа К:Либідь, 2003 – 336 с.
7. Калина А. Рынок ценных бумаг К, 1999-214 с.
8. Лысенков Ю. Операции банков с векселями К, 1999-149 с.
9. Малюк В. Вексель в Україні К, 1997.
10. Мороз Ю. Вексельное дело К: Наукова думка, 1996.
11. Педь І. Облік векселів за номінальною вартістю, облік виплати відсотків за векселем, погашення векселя // Дт-Кт - 2003 - №8.
12. Стрельников М. Здійснення розрахунків за векселями за участю банку // Бухгалтерський облік і аудит – 2003, №2.